

Elbeszélt történelem Kisbaboton

ORH930

2024

TARTALOM

Tartalom	2
Köszönetnyilvánítás	3
1. Szakirodalmi háttér	4
1.1. Az oral history tudománya	4
1.2. A vizuális antropológia	7
1.3. A narratív identitás elmélete	7
2. A történeti háttér bemutatása	10
2.1. Bevezetés	10
2.2. A kutatás folyamata	10
2.3. A település elhelyezkedése	10
2.4. A falu története	11
2.5. Születéstől az iskoláskorig	11
2.6. Hitélet Kisbaboton	15
2.7. Szakmák, foglalkozások a faluban	16
2.8. Mezőgazdaság és állattenyésztés	18
2.9. „Falusi ember tétlen nem igen volt”, azaz az idénymunkák	19
2.10. Hogyan érintette a második világháború a kisbabotiak életét?	22
2.11. A hídrobbantás és a kisbaboti komp története	24
2.12. A Rákosi- és a Kádár-korszak közti különbségek	26
2.13. A termelőszövetkezet kialakulása	27
2.14. Az 1956-os forradalom hatásai Kisbaboton	28
2.15. Fejlődés az 1960-as évektől	29
2.16. Otthon, édes otthon	30
2.17. Kisbabot, az árvizek települése	32
2.18. Házasodna a gazda	34
2.19. Közösségi élet Kisbaboton	34
2.20. A XX. századi viselet sajátosságai	41
Reflexió	42
Irodalomjegyzék	43
Felhasznált irodalmak	43
Ábrajegyzék	45

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetemet fejezem ki Eőry Gyulának, Németh Ferencnek, Németh Józsefnének, Németh Sándornak és Zsámár Lászlónénak, akik történeteik által elősegítették a dolgozatom történelmi háttérének megalkotását. Köszönöm végtelen türelmüket, segítőkészségüket és azt, hogy idejüket nem sajnálva, legnagyobb tudásuk szerint adtak választ a kérdéseimre.

Köszönettel tartozom konzulensemnek, Dr. Kurucz Anikónak, aki mindenben készségesen támogatott és ösztönzött. Az ő segítsége nélkül a tanulmányom elméleti része ilyen minőségben nem valósulhatott volna meg.

1. SZAKIRODALMI HÁTTÉR

1.1. AZ ORAL HISTORY TUDOMÁNYA

Dolgozatom elméleti háttérének első részében az *oral history* tudományának kérdéskörét elemzem. Az oral history, másnéven szóbeli történelem egy olyan diszciplína, amely az emberi emlékezet, a történelem és kultúra tanulmányozására összpontosít, különös tekintettel azokra az információkra, amelyeket szóban továbbítanak generációk között. Az oral history kutatásai leginkább beszélgetéseken alapulnak, amelyekben jórészen idősök vesznek részt. Megragadják személyes tapasztalataikat, emlékeiket, történeteiket, majd ezeket az információkat rögzítik vagy írásban megőrzik. Az elbeszélt történelem módszereit széles körben használják a történettudományban, antropológiában és más tudományokban. Ezek a beszélgetések gyakran fontos szempontokat hoznak felszínre olyan történetekben, amelyeket hivatalosan nem rögzítettek. Ezáltal a hivatalos történelem mellett a megélt történelem is kitüntetett szerephez jut. Az *oral history* elmélete a „két történelem” egymásmellettiességét, komplementer viszonyát hangsúlyozza. Módszerével a rögzített elbeszélések egyúttal énelbeszélések is: nem pusztán arról kaphatunk képet, hogy a mikrotörténelem miként reflektált a makrotörténelem eseményeire, illetve a makrotörténelem eseményei miként értelmeződtek a személyes és helyi viszonyrendszerekben, hanem arról is, hogy eközben a mesélő egyén hogyan tekint önmagára, miképpen alakul az identitása, ugyanis az önmagáról alkotott kép a történeteken keresztül rajzolódik ki.

Az *oral history* módszertana a történetiség kezdetétől kezdve a XIX. századig elterjedt volt, majd hirtelen elavulttá vált. Helyét az elsődleges források (levéltárak, könyvtárak, múzeumok) vették át. Ennek oka részben az írásbeliség fejlődésével az írott forrásoknak az információ tárolására és megőrzésére való képessége. A XIX. században, de már előtte is, különösen az ipari forradalom idején, az írás és a nyomtatás általánossá válása lehetővé tette az írott dokumentumok szélesebb körű elterjedését és hozzáférhetőségét. Ezzel párhuzamosan az írásbeliség és az archiválás intézményesített és szabályozott módszerei egyre inkább előtérbe kerültek, ami segített az írott források hitelességének növelésében. Előtte minden olyan tapasztalat, ismeret, amely kulcsfontosságú volt az életben, szájhagyomány útján terjedt és rögzült az emberek memóriájában. Ez mindaddig kitűnően működött, amíg az írás kultúrtechnikája nem tette „feleslegessé” az emlékezést. Ennek ellenére a falvakban, kis közösségekben megmaradt a tudás vagy tájékozottság szóbeli örökítése.

A XX. században ráeszméltek, hogy óriási szükség van a szemtanú-beszámolókra, emiatt ismét közkedvelté vált a történelem ilyesfajta hagyományozása. Reneszánszának a második világháború időszakát, kiváltképpen 1945-öt tartják a kutatók, mivel ebben a korban megnövekedett az emberek érdeklődése a mikrotörténelem, a különböző emberek sorsa iránt. Valószínűleg sokat segített az elterjedésében a magnetofon megjelenése. Az *oral history* az utóbbi ötven évben külön szakterületté nőtte ki magát. Sok történész, köztük Bob Stradling is azt vallja, hogy ezek a szóbeli források ugyanolyan megbízhatók, mint egy írásbeli forrás, sőt, ezek által mélyebben megismerhetjük az akkori emberek érzéseit, gondolatait az események kapcsán.¹

Az elbeszélő történelem nagy jelentőséggel bír az antropológia területén is, különösen akkor, mikor olyan információkat kell rögzíteni, amelyek nem szerepelnek hivatalos vagy írott dokumentumokban. Sokan nem tartják megbízhatónak az *oral history* által feltárt történelmi eseményeket, de Jan Vasina úgy gondolja, hogy „*a tradíciók fontos információkat tárolhatnak a múltból még akkor is, ha történelmi igazságuk magva fiktív történelembe ágyazódott be.*”² A tudományág módszerei segítenek az emberek személyes történeteinek, emlékeinek és tapasztalatainak megőrzésében, különösen olyan csoportoknál, amelyeknek hagyományosan nincsen erős írásos nyomuk a történelemben.

A pszichológia, valamint a pszichoterápia számára is egyaránt fontos diszciplína. Az emberek gyakran történeteiken keresztül építik fel az önismeretüket, az én-identitásukat. A saját élettörténetek elemzése terápiaként hat az idősekre, akik számára lehetővé teszi, hogy jobban megértsék saját magukat, az életük alakulását, valamint azokat a mintákat, amelyek befolyásolják döntéseiket és viselkedésüket. Segíthet különböző traumákat feldolgozni, amikor az elbeszélők megoszthatják megrázkódtatásaikat. Az *oral history* segíthet megértetni a beszélgetőtárssal az élettapasztalatok hátterét és kontextusát, ezáltal segítséget tudnak nyújtani az érintettnek.³

A szóbeli történelem hozzájárul a néprajz tudományának fejlődéséhez is, hiszen közreműködik a kultúrák és közösségek történeteinek és emlékezetének megőrkítésében. Lehetővé teszi a néprajzkutatók számára a mélyebb megértést, az emberi kultúra sokszínűségének felfedezését. Fontos, hogy a hiedelmeket, helyi értékeket a közösségek perspektívájából vizsgálják. Az *oral*

¹ Bob Stradling: *A huszadik századi európai történelem tanítása*. 2000.

<https://www.altusoft.com/history/bobstradling/> (hozzáférés dátuma: 2023.. november 06.)

² Jan Vasina: *Oral Tradition*, 8-10. Chicago: Aldine Publishing, 1965.

³ Vértesi Lázár. *Elmélet és módszer*. 158-172. 2004.

history információkat szolgáltathat a néprajzkutatók számára, amikor terepmunkát végeznek egy adott közösségben vagy kultúrában. Ezek a tudnivalók segíthetnek a tevékenység megtervezésében és a helyi emberekkel való kapcsolattartásban.

Az elbeszélte történelem egyre nagyobb szerepet kap a jelenkori iskolák történelemoktatásában is. A diákok interjúkat készíthetnek a felmenőikkel, így sokkal szorosabb kapcsolatot tudnak ápolni a múlttal, széleskörűen megismerhetik a családjukat érintő történelmi eseményeket. Ezeket a történelemórákon be tudják mutatni, mint saját kutatást például kiselőadás formájában. Nagyon hasznos tanítási eszköznek bizonyul, mivel az elbeszélte történetek „életszagúbbá” válnak, mintha csak a könyvben olvasnák el. Sok fontos készséget is kialakíthat a tanulóknál, ilyen például az, hogy megtanulják a forrásokat elemezni, értelmezni, rendszerezni, valamint kritikát alkotni róluk. Ki tudják szűrni a fontos és kevésbé lényeges mozzanatokat, eszerint osztályozni őket. Az elbeszéléseket történelmi kontextusba tudják állítani, tehát térben és időben is el tudják helyezni a múltban történteket, élő eseménnyé alakíthatják azokat.

Megannyi előny származik az *oral history* történelemoktatásba való bevonásából. Elsősorban a kutatás által a diákok betekintést kapnak a mindennapi emberek történelmi tapasztalataiba. Megismerik élettörténetüket, hogy mi miért úgy alakult az életükben, ahogyan visszaemlékeznek rá. Az elmesélte, személyes történelem jó összehasonlítási alapot nyújt az írott forrásokkal szemben, mivel mindkét fajta történeteket, eseményeket, emlékeket közvetít. Az *oral history* természetesen szubjektívebb lehet, mivel az emberi emlékezet hajlamos a torzításra és a személyes élmények szűrésére.

Ezzel szemben az írott történelem hivatalos dokumentációkat tartalmaz, amelyek objektíveknek tekinthetők. A leírások hosszabb távú rögzítést tesznek lehetővé, míg az elmesélte történelem azonnali közvetítésnek ad utat. Ezáltal kiderül, hogy az *oral history*-nak és a rögzített történelemnek megvannak a sajátos erősségei, korlátai, emiatt érdemes általában mindkét megközelítést használni egy árnyaltabb kép kialakítása érdekében.

Az elbeszélte történelem feltárása fejleszti a diákok kommunikációs és önálló kutatási készségét, valamint a forráselemzési képességét. Empátiát alakít ki a fiatalokban az idősebb generációval szemben, valamint megértik történeteiken keresztül, hogy egyes esetekben milyen nehéz helyzetben éltek.⁴

⁴ Bob Stradling: *A huszadik századi európai történelem tanítása*. 2000.
<https://www.altusoft.com/history/bobstradling/> (hozzáférés dátuma: 2023.. november 06.)

Az *oral history* fontosságára levéltárak is felfigyeltek. A levéltárak írásos dokumentációkat tárolnak, viszont nagy érdeklődéssel fordultak a narratívumok felé is. A Magyar Nemzeti Levéltár 2022-es felhívásával, miszerint „Mondj egy sztorit a dédiről!”, az általános iskolások érdeklődését kívánta felkelteni. Ebben egy izgalmas családtörténeti eseményt kellett leírni. A prominens pályaművek íróit értékes tárgynyerményben részesítették.⁵

1.2. A VIZUÁLIS ANTROPOLÓGIA

Dolgozatomban archív fényképeket is bemutatok, ezáltal ezek fontosságára hívom fel a figyelmet. Észrevehetjük, hogy mekkora szükség van az ilyen dokumentumok megőrzésére, hiszen a vizuális antropológia számára nélkülözhetetlen forrásnak számítanak. Ez a tudomány a vizuális médiumokat használja fel – például fotókat, videókat, filmeket – az emberi kultúra és a társadalmi jelenségek dokumentálására és elemzésére. A fényképek számtalan, eddig számunkra ismeretlen tényt közvetítenek (paraszti ház kinézete, polgárság és a paraszti réteg közti különbségekre vonatkozó különbségek stb.), ezek megőrzésében van jelentős feladatuk. Jelentése összekapcsolható az *oral history* diszciplínájával. A szakterület lehetővé teszi, hogy a szóbeli történeteket és emlékezeteket vizuális eszközökkel illusztrálják és megragadják. Többek között egy interjúban elhangzó eseményekhez fényképek vagy videók hozzáadhatók, amelyek segítik az érdekelt közönség számára az emlékezetek megértését. A vizuális antropológia módszerei hozzájárulhatnak a kutatók kritikai elemzéséhez, valamint ezek rögzítésével a tudósok jobban megérthetik saját szerepüket és hatásukat a kutatás során. Ezen okok miatt a vizuális antropológia és az *oral history* gyakran egymást kiegészítve alkalmazott kutatási módszerek a társadalomtudományokban és az antropológia területén. Az így létrejövő gazdag és sokszínű anyagok segítik a kultúrák és közösségek mélyebb megértését, és hozzájárulnak az emberi történelem és tapasztalatok gazdag dokumentálásához.⁶

1.3. A NARRATÍV IDENTITÁS ELMÉLETE

Az *oral history* tudománya által a tudósoknak lehetősége nyílt az identitás formálódásának analizálására. Kiemelkedő a történelmi kutatásokban való fontossága az emberi tapasztalat és

⁵ Magyar Néprajzi Lexikon. <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/5-572.html> (hozzáférés dátuma: 2023. november 2. 21:52)

⁶ R. Nagy József. Academia. 2019.

https://www.academia.edu/43202404/Alkalmazott_vizu%C3%A1lis_antropol%C3%B3gia (hozzáférés dátuma: 2023. november 6. 18:47)

az események értelmezése szempontjából. A narratív identitás a személyes identitás kialakulásához kapcsolódik, ezáltal a tapasztalatokat történetekbe szervezi.

Maga az identitás szó azonosságot, önazonosságot jelent. Egy személy narratív identitása az általa elbeszélte történetekhez kapcsolódik, miként szűrődnek le az egyéniségén, a személyiségén az általa megélt események. A személyes azonosság kérdéseit vizsgálja, miszerint kik vagyunk mi. Ezeknél nagy szerepe van annak, hogy milyen történeteket mesélünk, miket tartunk benne fontosnak, esetleg valamelyik részét elhallgatjuk-e.

A narratív identitás az énazonosság és az elbeszélés viszonyát tematizálja, azaz rámutat arra, hogy az énazonosság nem független attól, ahogy el tudjuk mesélni élettörténeteinket: „Történetekben létezünk.”

Először a XX. században jelentek meg ezzel kapcsolatos kutatások, elméletek. A vizsgálatok fontos része volt a gondolatok, érzelmek megismerése, valamint megfigyelése, hogy ez elbeszélte történetekben miként jelennek meg a szubjektív nézőpontok. A tanulmányozásban jelentős komponens volt a háborúk, történelmi traumák általi énfogalom átalakulása.⁷

A narratív identitással több szerző is foglalkozott, írásaikon keresztül engednek mélyebb betekintést a témába. Az egyik legismertebb Paul Ricoeur francia filozófus, aki a XX. században több lényegi feltevést fogalmazott meg a narratív identitással kapcsolatban. Szerinte az önbecsülés (*ipseit*) és az önazonosság (*idem*) különbségei nem válnak el egymástól annyira, mint amennyire az angolszász filozófusok differenciálják. Ha a személyiség folyamatosságáról beszélünk, ez a két azonosság elfedi egymást. Az egyén sajátosságai alapján azonosíthatunk valakit. „*Tehát a jellem, mint az identitás pólusa vagy énje, narratív dimenzióval rendelkezik.*”⁸

A narratív identitás nagyban meghatározza a falusi emberek, főként az idősök életét. Az általuk elmesélt történetek valóságos feltételezhető, mivel az írott történelmi tényeken alapulnak, csupán az általuk megélt események azok, amik személyessé alakítják ezeket. Ezeken keresztül mélyreható ismeretet nyújthatnak egyes történetekről. A fiatalok számára közelebb hozzák a történelmet, kézzel foghatóvá válnak a történelemkönyvekben leírt faktumok.

Ennek alapján készítettem kutatásomat, az általam megszólított emberek segítségével. Elbeszéléseikben részletekbe menően beszámoltak a velük megtörtént – akár tragikus –

⁷ Szántó Rita. Pesti Bölcsész Akadémia. 2019. március 02.

https://pestibolcseszakademia.blog.hu/2019/03/02/a_narrativ_identitas_elmeletei_szanto_rita_kurzusa
(hozzáférés dátuma: 2023. november 6. 20:14)

⁸ Horváth, Lajos. „A narratív identitás énje és az implicit tudattalan.” *Nagyverdei Almanach*. 2021. 72. oldal

eseményekről is: ami alakította identitásukat, személyiségüket. Az élettörténetek megismerése által megértettem, ki mit tart igazán fontosnak az életében.

2. A TÖRTÉNETI HÁTTÉR BEMUTATÁSA

2.1. BEVEZETÉS

Dolgozatomban egy Győr-Moson-Sopron vármegyei falu, Kisbabot XX. századi történelmét mutatom be a községben élő emberek beszámolója által. A kutatásom célja feltárni, hogy mekkora szerepe van az *oral history* tudományának egy település- vagy családtörténet dokumentálásában. Az egyéni tapasztalatok és nézőpontok megjelenítése hozzátartozik a történelmi események szemléltetéséhez. Ezek által olyan plusz információkat tudhat meg az ember, ami a tankönyvekben nem található. Közelebb hozza az olvasót azokhoz a történésekhez, amiket az elődjei éltek át, személyesebbé teszi akár a történelem tanulását is, ha ilyen visszaemlékezéseket hallgat. Számomra nagyon fontosak a gyökereim, hogy ismerjem, honnan származom, és az idősebb generáció mit élt át.

2.2. A KUTATÁS FOLYAMATA

Vizsgálatom során öt embert szólítottam meg, akik készséggel segítettek biztosítani tanulmányom történelmi háttérét. Közülük hárman a faluban laknak, ketten pedig elszármazottak. A legidősebb interjúalanyom 1933-ban, legfiatalabb pedig 1955-ben született, emiatt széleskörű bemutatást kaptam tőlük a XX. századról: Eőry Gyula (1933 –), Zsámár Lászlóné (1943 –), Németh Józsefné (1949 –), Németh Ferenc (1951 –), Németh Sándor (1955 –). A kiválasztott emberek a családom tagjai, mégis több nézőpontból ismerhettem meg a falusi emberek életét, mindennapjait és magát a települést is. Több kérdést gyűjtöttem össze, melyek megválaszolása által bőséges információhoz jutottam. Az interjúk készítése során ezek alapján haladtunk sorban. Mindenkit hagytam kibontakozni, és azt vettem észre, hogy szívesen meséltek és elevenítették fel a múltat. Több órás hangfelvételek is készültek, melyeknek elemzése nem volt egyszerű feladat. Tartalmuk hasonló volt, hiszen mindannyian egy faluban nőttek fel, mégis más dolgokat tartottak fontosnak.

2.3. A TELEPÜLÉS ELHELYEZKEDÉSE

Kisbabot Győr-Moson-Sopron vármegyében, a Rábaközben, ezen belül a Téli kistérségben található. Ha nagymamámat kérdezi valaki, hogy hol van Kisbabot, ő mindig azt mondja, „*ott, ahol a Marcal és a Rába a legközelebb folyik egymáshoz.*”⁹ Ez valóban így is van, a falut ez a két folyó fogja közre, nyugatról a Rába, keletről pedig a Marcal határolja. Területileg nem

⁹ Németh Józsefné 2023.

mondható nagy falunak, a történelem során a lakosságának száma sosem haladta meg az ötszáz főt. Jelenleg háromszáz fő körül mozog a népességszám. 6 km²-es területe és az 500 főt nem meghaladó lakosság száma miatt az aprófalvak közé sorolják.¹⁰

2.4. A FALU TÖRTÉNETE

Kisbabet története egészen az Aranybulla kiadásának évéig, 1222-ig vezethető vissza. Az akkori iratokban leírták, hogy a falu ura Rouz fia Joachim volt. 1262-ben IV. Béla király rendelkezett a birtokról, „*villa Bobuth*” néven ajándékozta oda Babothi Ajanduk fiának, Zonuknak a területet. Baboth elnevezését is innen kapta.

A falu tényleges kialakulása a reformáció idejére tehető. Kisbabet lakossága mindig is evangélikus vallású volt. Gyülekezete nagyrészt a rekatolizálás elől menekülő, a Kapuvár melletti babóti emberekből alakult ki. A XVII. századi török uralom alatt az egész falut lerombolták, ekkor az 1619-es kapuösszeírásnál „*elpusztult községként*” említették. Ezután imaházat építettek Kisbaboton, de kevesebb, mint húsz év után német seregek fosztották ki és dúlták fel az egész települést. A szerencse az 1700-as években ismét elkerülte a falut: árvíz és tűzvész is károsította a községet. 1812-ben épült fel Kisbabet központjában a ma is meglévő templom Malatidesz József tanító által.¹¹ 1867-ben iskola és tanítóház épült, majd később egy újabbat hoztak létre, aminek a homlokzatán ma is olvashatjuk: „*A vallásosság a művelődésnek építette 1878-ban*”. A Rába folyót 1889-ben szabályozták, emiatt jóval lecsökkent az árvíz általi pusztítások száma.¹²

2.5. SZÜLETÉSTŐL AZ ISKOLÁSKORIG

Kutatásomat mindenkinél azzal kezdtem, hogy meséljenek az életükről. Legtöbbjük Kisbaboton született. Abban az időben a falvakban elterjedt volt az otthon szülés, emiatt bábát kellett felfogadnia a párnak, akiknél kisgyermek született. Arról nincsen tudomásom, hogy minden faluban volt-e bába, de Kisbabotnak saját szülésznője volt. Feladata, hogy segített világra hozni a csecsemőt, majd az első hetekben segített az anyának ellátni a gyermeket, valamint a mindennapi feladatokat. A nehezebb szülések levezetésében a körzeti orvos is segített. A településnek külön orvosa nem volt, a körzet központja Rábacsécsény volt, amelyhez

¹⁰ Lexiq. 2020. május 25. <https://lexiq.hu/aprofalu> (hozzáférés dátuma: 2023.. november 5. 14:53)

¹¹ Deák, Ágota. Szombathelyi Evangélikus Egyházközség. 2011. <http://www.szombathelyi-lutheran.hu/egyhaztortenet/egyhazkozseg-28.html> (hozzáférés dátuma: 2023.. október 28. 17:49)

¹² Németh, Eszter. Kisbabet Településképi Arculati Kézikönyv. Kisbabet Község Önkormányzata, 2018.

több falu is tartozott. Az otthon szülést az 1950-es évek végén szüntették be, a bábák nem segédkezhetek tovább a születéseknél.

Szokás volt a településen *paszitát* vinni az új szülőknek, hogy ezzel levegyék a terhet az anya válláról, ne kelljen se főznie, se sütnie. A *paszita* általában ebédet vagy uzsonnát tartalmazott. A közvetlen rokonság ebédet, a távolabbi rokonság pedig az uzsonnát vitte.

A keresztelői szokások is másképp alakultak, mint manapság. A magas csecsemőhalandóság miatt a gyermekeket nagyon hamar megkeresztelték, szinte a születéstől számított pár napon belül. Az újszülöttet a hagyományok szerint addig nem lehetett kivinni a házból, amíg fel nem vette a keresztséget. Emiatt gyakori volt az otthon keresztelés, viszont nem hanyagolható el a templomi ünnep fontossága sem. Az alkalom után a keresztszülők biztosították az ebédet a család számára, ezt komatálnak nevezzük. Szokás szerint az első gyermek elnevezése a férj joga volt, a második gyermek nevét az anya dönthette el. Több gyermek esetén az elődök neveit kapták meg a gyermekek. Az első fiút általában az apa után nevezték el, a lányokat pedig a nagyszülők vagy az anya után. Az evangélikus vallásban nem jellemző a szentek után való elnevezés, valamint az sem, hogy két utónevet kapjanak az újszülöttek.

A kisbabotiak gyermekkorát teljes mértékben meghatározta a természetközelség. A falut erdők, rétek és szántóföldek vették körül akkor is, és most is. Mivel óvoda nem volt a településen, csak nyáron napközi otthonos óvoda, emiatt jellemző volt, hogy a szülők magukkal vitték gyermekeiket a földekre a munkaidő alatt. Miközben ők dolgoztak, a kicsik játszottak. Könnyen fel tudták magukat találni, sok gyermekjáték maradt fenn a régi időkből: burgonyából készítettek puskát, kukoricacsuhéból vagy sárból babát, rongyból labdát. Télen, ha sok hó esett, szánkóztak a Rába-töltésen.

1. ábra: Ismeretlen készítő. Utazás. 1964. Németh család gyűjteménye

2. ábra: Ismeretlen készítő. Lovaglás. 1959. Németh család gyűjteménye
Németh József, Zámbó Ferenc, Németh Ferenc

Iskola volt a faluban, ami a kultúrát jelentette a településnek, de a parasztyerekek számára sajnos nem nyitott kaput a továbbtanuláshoz. Itt kezdetektől fogva a diákok alsó és felső tagozatra bontva, külön tanultak. Az alsó tagozat négy osztálya egy tanteremben kapott helyet, ugyanígy a felső tagozatosok is. A második világháború előtt az elemi iskola hat osztályos volt. Ebben az időben a diákok palatáblára írtak, palavesszővel. 1945 után két osztállyal bővült, így már hetedik és nyolcadik évfolyamba is járhattak a tanulók. Mindkét tagozatnak volt egy-egy tanítója, aki minden tantárgyat oktatott. Kétféle tanóra volt: hangos óra és csendes óra. A hangos óra alatt a tanító magyarázott, tanított, feleltetett. Ezzel szemben a csendes óra alatt a diákok csendben dolgoztak a feladott feladatokon. Erre azért volt szükség, mert így a különböző évfolyamok nem zavarták egymást a tanulásban. Ebben az iskolában csak a legfontosabb tantárgyakat oktatták: olvasás, írás, számtan, történelem, ének, torna, természettudományok. Ceruzával és tintával írtak a tanulók. Kalamárisnak hívták a tintatartót, ebbe mártották bele a tollhegyet.

3. ábra: Ismeretlen készítő. Iskola. 1943. Németh család gyűjteménye

Az 1960-as évektől kezdve azoknak a diákoknak, akik tovább szerettek volna tanulni, kötelező volt az orosz nyelv – legalább – alapfokú tudása. A kisbaboti iskolában idegen nyelvet nem oktattak, mivel nem volt olyan tanító, aki tudott volna oroszul. Az ő tanításukat a közeli falvakban, Mórighidán vagy Rábacsécsényben oldották meg, mivel ott volt orosz nyelvoktatás. Az általános iskola az 1968/1969-es tanévben szűnt meg, ezután a diákok kénytelenek voltak a szomszédos településeken tanulni.

A falusi fiatalok többsége nem tanult tovább középiskolában vagy gimnáziumban, mivel szükség volt rájuk a mezőgazdaságban, így keveseknek adatott a lehetőség tanulmányaik folytatására. Voltak olyanok, akik próbálkoztak magasabb szintű iskola elvégzésével, leginkább szülői ösztönzés miatt. Anyai dédmamám bátorította három gyermekét, hogy tanuljanak tovább az elemi iskola után. Nagypapám szakmát tanult, és beállt a kőműves mester mellé tanoncnak. Öccse elvégezte a középiskolát és főiskolát, nővére pedig egy év után hagyta félbe gimnáziumi tanulmányait. Nagypapám öccse így emlékezett vissza rá: „*Nem volt egy talentum ..., de legalább megpróbálta!*”¹³

Mivel a falu lakosságának legnagyobb része evangélikus, a konfirmáció nagy ünnepnek számított egy fiatal életében. 12 éves korban válhatott valaki a gyülekezet felnőtt tagjává. A konfirmáció legtöbbször fehérvasárnap (húsvét utáni első vasárnap) zajlott. A fiataloknak meg

¹³ Németh Ferenc 2023.

kellett jelenni az egész gyülekezet előtt, és tanúbizonyságot tenni tudásukról. A vizsga az istentisztelet közben zajlott, amikor a lelkész kérdéseket tett fel a Kiskátéból – ez volt a konfirmandusok hittankönyve –, és a gyerekeknek válaszolni kellett rá. A Kiskáté összefoglalta az előző évek tudását és tananyagát. A sikeres kollokvium után áldásban részesültek, majd az Úr asztalához járulva kapták első úrvacsorájukat.

2.6. HITÉLET KISBABOTON

A vallás nagyban meghatározta a falu életét. Gyülekezete a reformáció idején, 1517 környékén alakult ki. Kisbabet kezdetektől evangélikus vallású település. Székhelye volt a XX. század végéig a kisbabet-bodonhelyi evangélikus gyülekezetnek. A község központjában épült fel 1812-ben a templom, amely a mai napig áll, bár már csak a tartófalak vannak meg az eredeti építményből. Purgly Ödön, nagybirtokos ajánlott fel a kisbaboti templom számára gyertyatartókat és – a ma is látható – csillárokat. Másik jótevői is voltak a falunak, Illés József és felesége, akik 30 katasztrális hold földterületet adományoztak a gyülekezetnek. Az épületet a feltámadt Jézusnak szentelték, emiatt rendezik a mai napig húsvétkor a búcsút.

A templom mindig is kultikus hely volt, Isten háza, ahová a hívők nagy szeretettel tértek be. Minden vasárnap harangszó hívja az embereket istentiszteletre. Régen a vallásosság nagy szerepet töltött be az emberek életében, emiatt legtöbbször megteltek a templom padsorai. A faluban élők annyira tisztelték elődjüket, hogy templomba menet kalapjukat levéve, fejét hajtottak a két világháborúban elesett katonák emlékére felállított emlékmű előtt, mely a település központjában áll.

4. ábra: Németh Ernő. Esküvő. 1972. Németh család gyűjteménye

A templomi ülésrend meghatározott volt, és ezt kötelezően be is tartották az ide érkezők. A nők a bejárat bal, a férfiak pedig a jobb oldalán ültek. A már konfirmált, de még polgári tekintetben nem felnőtt fiatalok az első padsorokban foglaltak helyet, megegyezően a férfi-női oldalnak. A gyermekek helye a padsor előtt lévő kis padokon volt. A karzatban a kántor, valamint a regruták tartózkodtak. Azok a lányok, akik sikeresen letették a konfirmációs vizsgát, kaptak a templom virágoskertjében egy-egy ágyást, amelyben saját virágot gondozhattak. Ezt nagyon lelkiismeretesen meg is tették, mert tudták, hogy melyik kié, nem akartak szégyenkezni az esetleges gyomok miatt.

2.7. SZAKMÁK, FOGLALKOZÁSOK A FALUBAN

A vidéki emberek számára nagyon fontos volt, hogy szakmai tudást szerezzenek, és boldogulni tudjanak életükben. Sokan a szüleik munkáját választották, mert a felmenők nagy hatással voltak a XX. században a fiatalok pályaválasztására. Kisbabeton több kismesterség is jelen volt: ács, kovács, női- és férfiszabó, bognár, kádár. Legtöbben háznál dolgoztak, egyedül kovácsműhelyt tartottak fenn. Ennek a helye a falu középpontjában volt. Feladata leginkább a lovak patkolásához szükséges eszközök, kellékek és zárok készítése volt. „*Nekünk, gyerekeknek a kovácsműhely volt legérdekesebb. Öröm volt az öreg Szele kovács csodálatos munkáit nézni, hogy zajlik a lópatkolás, az izzó vasak megmunkálása.*”¹⁴ Többen éltek a faluban, akik ácsmesterséget űztek, rájuk legtöbbször építkezések során volt szükség. A falunak volt saját tanítója is. A helyi pap általában más, közeli falvakban is tartott istentiszteletet. „*A papok és a tanítók voltak a falu motorjai. Ők, a tudósabb emberek, hozták a műveltséget nyugatról.*”¹⁵ Kisbabet a rábacsécsényi körzeti orvos hatóköre alá tartozott. Ha szükség volt rá, Rábacsécsénybe kellett érte menni. A településen élő emberek nagy arányban dolgoztak a mezőgazdaságban. 1953-ban alakult meg az Új Élet III. típusú termelőszövetkezeti csoport, amihez szinte az összes család csatlakozott, felhagyva az önálló gazdálkodással.¹⁶ Ennek ellenére voltak, akik a megyeszékhely adta munkalehetőségeket használták ki. Optimális munkahelynek bizonyult a győri Vagongyár, a Textilgyár, a Fonoda, valamint a Húsgyár. A Kádár-korszakban a tanácsrendszer bevezetése után egy új szakma alakult ki, a kisbírói foglalkozás. Neki kellett kihirdetni a falu népére vonatkozó lényeges tudnivalókat. Sorra járta a falu utcáit, ahol hangos dobszó előzte meg a kikiáltást. Kerékpárral közlekedett, körülbelül 100-200 méterenként megállt, hogy újra és újra beszámoljon az újságokról.

¹⁴ Németh Sándor 2023.

¹⁵ Eöry Gyula 2023.

¹⁶ Győr-Sopron megyei Hírlap: „Kisbabet termelőszövetkezeti község lett.”, 1953. január: 87. oldal.

Ükapám az 1900-as évek elején szerencsét próbált Amerikában. Kevesen voltak olyanok, akik amerikai utazásuk után vagyonnal tértek haza, ő mégis köztük volt. Gazdagsága nem csupán pénzben, hanem megszerzett tudásban volt mérhető. Öt gyermekének megélhetését biztosította azzal, hogy mindegyiküknek egy hold földterületet vett, és mesterséget adott a kezükbe: négy fiából postakocsis, ács, suszter és úri szabó, egyetlen lányából pedig szakács lett. Kitanult szakmájuk nagyban meghatározta az életüket, mert nem egyszerűen a foglalkozásukká, hanem hivatásukká váltak ezek a munkák. Dédapám életét is valószínűleg az mentette meg, hogy szabóként dolgozhatott a francia hadifogságban a második világháború alatt. Nagyon érdekes az ő története. Francia katonatiszteknek és feleségeiknek varrt öltönyöket és kosztümöket Lachmann Jánossal, a Lachmann Anno 1886 Kft. alapítójának unokájával. A tisztek annyira megkedvelték, hogy nem akarták hazaengedni Franciaországból őket. Hazatérésük után számtalan kiváló minőségű anyagot és szabásmintát kaptak a „fogva tartóiktól”, amiket nagy szeretettel használtak itthoni munkájuk során. Nagyon jó barátságot kötöttek egymással, viszont a háború után megszakadt a kapcsolatuk. Dédapám halála után a megmaradt szabásrajzokat a Lachmann család kapta meg.¹⁷

5. ábra: Ismeretlen készítő. Németh család. 1923. Németh család gyűjteménye
Németh József, Balogh Rozália, Németh Kálmán, Németh Margit, Németh Lajos, Németh
Bálint, Németh Imre

¹⁷ Németh Ferenc 2023.

2.8. MEZŐGAZDASÁG ÉS ÁLLATTENYÉSZTÉS

A falu gazdaságát nagy mértékben meghatározta a mezőgazdaság és az állattartás. A község természeti adottságai megfelelőek voltak már akkoriban is a gazdálkodásra, gazdag termésű földek határolták a települést. A Rába szabályozása után kitűnő legelők és rétek alakultak ki a hullámtérben. Ez lehetővé tette a marhák és más növényevő háziállatok legelőterületének kiszélesítését. Kisbabet emiatt a XX. század első felében kisparszti állattenyésztő községgé lett. Állattartás szempontjából fontos megemlíteni, hogy annak idején szinte az összes háznál tartottak marhát, lovat, baromfikat (tyúk, kakas, lúd, kacsa), valamint sertést. Az állatokat tavasztól ősziig az ártérbe hajtották ki, ahol kanász vagy gulyás vigyázott rájuk. Segítségükre volt a jól betanított kutyájuk. Érdekességként megjegyezném, hogy amikor anyadisznó volt a gulyában, délben a pásztor elengedte, és a sertés egyedül hazasétált, hogy megszoptassa malacait. A haszonállatokon kívül természetesen minden udvarban volt kutya és macska. Rájuk is nagy volt az igény a károkozó rágcsálók ellen. Az állattartás mellett a földművelés is fontos szerepet kapott a XX. századi emberek életében. A lakosság és az állatok számára is nélkülözhetetlen gabonát termeltek a földeken: búzát, árpat, rozsot. Kukoricát és cukorrépát is minden évben vetettek. A répát a cukorgyárnak adták le, aminek feldolgozása után a termelők arányosan cukrot, valamint melaszt kaptak. A melaszt a háziállatokkal etethették meg.

6. ábra: Ismeretlen készítő. Aratás. 1946. Németh család gyűjteménye
Zámbó Ferenc, Zámbó Vilma, ismeretlen, Zámbó József

2.9. „FALUSI EMBER TÉTLEN NEM IGEN VOLT”¹⁸, AZAZ AZ IDÉNYMUNKÁK

A vidéki munkák évszakonként változtak, ezeket idénymunkáknak nevezzük. Tavasszal megkezdődött a szőlő gondozása, hogy ősze minél jobb termést hozzon, valamint a földeken elvetették a magokat, amik nyárra kikeltek. A település határában az 1930-as évektől kezdve működött kertészet, ami folyamatosan munkát adott a faluban élőknek. Itt különböző zöldségeket és gyümölcsöket termeltek, úgy, mint a paprika, paradicsom, burgonya, málna, eper.

7. ábra: Ismeretlen készítő. Kertészet. 1958. Németh család gyűjteménye

A nyár fő feladata az aratás volt. Ebben az egész falu lakossága részt vett. Mindig kora hajnalban kezdtek neki a munkának, mert a művelet első fázisához, a kötélterítéshez szükséges gabona délelőttre már megszáradt volna. A fiatalok, a nők és a férfiak más-más munkafolyamatokat láttak el: a gyerekek kötelet sodortak és terítettek, az idősebb férfiak kaszáltak, a nők pedig a marokszedők voltak. A kötelet a kalászból készítették, majd a marokszedők által összegyűjtött búzát/rozst/árpat kötötték össze vele. A marokszedés folyamán a kaszások által levágott gabonát kellett összeszedni és kévébe kötni. A búzavágás

¹⁸ Eöry Gyula 2023.

eleinte sarlóval történt, de ezzel nagyon időigényes volt, emiatt később áttértek a kaszára. A folyamat végigkövetéséből látszik, hogy nagyobb munkáknál szükség van a feladatok felosztására, hogy könnyedén és gyorsan folyjon a termelés.

A régi időkben elterjedt volt a szalmazsák az ágymatracok híján. Ezeknek a tartalmát mindig aratáskor cserélték ki friss szalmára. Keményre kitömték a zsákokat, hogy ne törjön össze hamar, és egy évig ne kelljen cserélni. Majd ezt az ágyban egy vastagabb lepedővel leterítették, hogy kényelmes legyen. A learatott gabonát a kamrában, úgynevezett hombárban tárolták. Ez egy fa szerkezet volt, amiben a helyiség sarka és a deszkák közre fogták a búzát, kukoricát. Aratás után készítették vagy frissítették fel leggyakrabban a nádasházak zsúpfedelét is. Ezt többnyire a csévelt és összekötött rozs szalmájából csinálták.

8. ábra: Ismeretlen készítő. Cséplés. 1958. Németh család gyűjteménye

Az ősz legfontosabb munkája a szüret volt. Ekkorra megérett a szőlő, és más gyümölcsök, az alma, barack és a körte is. A gyümölcsöket a pincében vagy a padláson tárolták. Nem termesztettek szőlőt minden háznál, mivel a Rábaköz nem bortermelő vidék, ezért nem is tartott otthon mindenki a szürethez szükséges eszközöket. Volt, akinél daráló, másnál szőlőprés, harmadiknál kád volt, és ha kellett, kölcsön tudták adni egymásnak.

Az őszi idénymunkák közé tartozik még a kukoricafosztás, valamint a len tilolása. Kukoricacsuhéból az asszonyok előszeretettel készítettek szatyrokat, lábtörlőt. Ezeket a piacon eladták, hasznos tárgyak révén jó pénzt tudtak belőle szerezni. A lenből textíliákat, szöveteket állítottak elő, amikből általában ruhákat, lepedőket, ágyneműket varrtak.

Télen sem volt rest a parasztember, mindig akadt tennivaló. Tipikus téli idénymunka a disznóvágás volt. A húsok tartósítását úgy oldották meg, hogy egy részét lesózták, majd felfüstölték, másik részét pedig a kútba, a víz fölé engedtek, ott biztosan pár napig elállt. A pecsenyehúst kisütötték, majd, mivel nem fogyott el egyszerre, friss zsírba tették. A szomszédok beosztották, hogy ki mikor vág disznót, mert így tudtak menni a másikhoz segíteni, valamint ezáltal többször volt friss hús. Ezt elosztották maguk, a szomszédok és a rokonok közt, mindenkinek jutott legalább kóstolónak való.

A téli tevékenységek közé tartozott a favágás is. A falu erdejei legnagyobbbrészt a Rába két oldalán húzódtak, mivel a folyó szabályozása miatt sok erdőrész a túloldalra került. Szinte minden tél olyan hideg volt, hogy a Rába vize befagyott. Ez nagyban segítette a favágók munkáját, mert így át lehetett kelni a jégen, még lovasszánnal is. A kivágott fákat ezekkel húzták át a túloldalra. Fát vágni senki nem ment egyedül, ahhoz túl veszélyes feladat volt. *„Egy ember nem ember, két ember fél ember. Sőt! Lovat is vittek magukkal, még ha az útban is volt.”*¹⁹

A disznóvágáson és a favágáson kívül fontos munka volt a tollfosztás. Ezt az asszonyok a sötét téli estéken csinálták. Összegyűltek egy házba, és közösen tevékenykedtek. Közben énekeltek, meséltek, beszélgettek. A tollból általában párnát és dunyhát készítettek. A szőttesek készítése sok időt felemésztett. Rokka sietségével fonalat pödörtek, amiből szőttes készült. A kész darabokat a falakra tették fel, terítőnek vagy szőnyegnek használták, attól függően, hogy milyen anyagból csinálták.

¹⁹ Németh Ferenc 2023.

2.10. HOGYAN ÉRINTETTE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ A KISBABOTIAK ÉLETÉT?

1939 és 1945 között zajlott a második világháború, melyhez Magyarország 1941-ben csatlakozott. A katonai sorozás során a 18. életévüket betöltött fiatalokat válogatták be a hadseregbe. Kisbabotról is vittek férfiakat harcolni a Don-kanyarhoz, a második magyar hadseregbe, szám szerint tizenkilencet. Közülük egy ember tért haza épségben, a dédapám, aki rádiósként szolgált a seregben. Dédapám életét egy üzenet továbbítása mentette meg. Mikor információt kellett átadnia egy, a bunkerüktől messzebbi helyen, éppen akkor egy bomba csapódott be a búvóhelyként szolgáló épületbe. Mindenki meghalt, aki ott volt, dédapám legnagyobb szerencséjére pont a másik objektumban tartózkodott, így megmenekült. Ezek után hadifogságba került a Szovjetunióban, ahol egy bányában kellett dolgoznia 1000 méter mélyen. 1947-ben tért haza. A faluból sokan nehezteltek rá amiatt, mert csak ő élte túl. A hadifogság nagyon megviselte a fogvatartottakat. Akik az ismeretségi köréből hazakerültek, nem voltak jó állapotban. Gyomruk összezsugorodott az éhezés miatt, ezért nagyon lassan tudtak csak visszaszokni az ételre. Voltak olyanok, akik a túlevésbe haltak bele.

A településen sok édesanya „utána halt” a háborúban elveszett fiának. Nem tudták feldolgozni

9. ábra: Ismeretlen készítő. Lóölés. 1943. Németh család gyűjteménye

gyermekük elvesztését, így néhány éven belül belehaltak a szomorúságba. Az első

világháborúban elesett hősi halottakért az evangélikus egyházközség 1926-ban állíttatott egy hősi emlékművet, amelynek másik oldalán egy márványtábla őrzi a második világháborúban elhunytak nevét.

10. ábra: Egyházy Balázs. Hősi emlékmű. 2023.

A háború ideje alatt nagy nyomorúság volt a faluban. A világításként szolgáló petróleum hamar elfogyott, mivel a katonaságnál szükség volt rá a benzin készítéséhez. Emiatt kénytelenek voltak az emberek gyertyával világítani, de sajnos ezek sem voltak örök életűek. A fiatalok a gyertyákat zsírral helyettesítették. Cipőpucoló bokszt dobozának tetejébe tettek zsírt, majd abba egy kanócot, és ezt gyújtották meg.

Az éhínség is nagyban meghatározta az életkörülmények alakulását. Infláció jellemezte a piacgazdaságot. A pengő értéke egy nap alatt is óriásit esett. *„Egy tojásért reggel még kértek tízmilliót, este meg már egymilliárdot.”*²⁰

A faluban ebben az időben csak két rádió volt, ezeken tudták fogni a világ híreit. Az emberek összeültek, és közösen hallgatták és beszéltek meg a háború történéseit.

A településen több német katona is megszállt, védték a települést a szovjet hadsereggel támadásaitól. Számukra egy külön konyhát alakítottak ki az egyik házban, ahol főztek rájuk minden nap. A község határában, a Marcal töltésének lábánál lövészárkot ásott a falu lakossága. Itt, ezekben magyar katonák sorakoztak fel, a szovjetekkel szemben. Az oroszok nemcsak tankokkal, hanem géppuskával felszerelt repülőkkal is támadtak a magyar hadseregre. Nagyon sokan vesztették itt életüket. A szovjetek hamarosan elérték a falut. Nagyon sok házat kiraboltak, feldúltak. Mindenhol elvitték a bicikliket, így az embereknek nem maradt kerékpárja. A németek konyháját is kifosztották, minden élelmiszert elvittek, de az edényeket otthagyták. A kocsmában raktározott több hordónyi bor egy részét megitták, a többit pedig kiborították.

2.11. A HÍDROBBANTÁS ÉS A KISBABOTI KOMP TÖRTÉNETE

A Kisbabet-Bodonyhely közti Rába-hidat 1938 szeptemberében adták át a forgalomnak. Nagyon fontos szerepe volt a hídnak. Nemcsak a folyón való átkelést biztosította, hanem a két vármegye, Sopron- és Győr vármegye közti összeköttetést is.²¹

Nem örülhetett sokáig a két falu lakossága az új hídnak, mivel a második világháború alatt, 1945-ben a falun átvonuló német katonák egyik éjszaka felrobbantották, hogy az őket követő szovjetek ne tudjanak továbbmenni. A híd két tartóoszlopa megmaradt, a közepe pedig leszakadt. A német katonák előtt egy magyar csapat vonult, akiktől egy tiszt lemaradt. Ő nem tudott átkelni már a folyón, neki szállást adtak az egyik háznál.

A hídrobbantás nagyban meghatározta a kisbaboti emberek életét, identitását. A felrobbantott hídfő a fiatalok találkozóhelyévé vált. Hídútnak nevezték az oda vezető utat, ahol sokszor gyűltek össze, énekeltek, táncoltak, szórakoztak. A jelenlegi hidat 1968-ban avatták fel. A húsz évet meghaladó időszakban is megoldották a két falu lakosságának átkelését. Varga György,

²⁰ Eöry Gyula 2023.

²¹ Soproni Hírlap „Ünnepélyes keretek között felavatták és átadták rendeltetésnek a bodonyhelyi új Rábahidat.”, 1938. szeptember 25.: 6. oldal.

bodonyhelyi lakos csónakkal szállította át az embereket a folyó egyik oldaláról a másikra. Emiatt mindenki csak „Kompos” Gyurinak hívta. A csónakban körülbelül ötven fértek el. Biciklit és motort is át lehetett vinni a komppal. Minden útért fizetni kellett, egy fő egy forint, a kerékpár és a motor pedig ötven fillér volt. A csónakot nem evezővel hajtották, hanem a Rába fölé kifeszített drótsodronykötélben megkapaszkodva húzták. A menetidő nem volt hosszabb két percnél, mivel keskeny a folyó. A téli időszakban a komp folyamatosan járt-kelt a két part között, hogy a víz ne fagyjon be. Nagyon fontos volt ez, mert a kisbabet-bodonyhelyi evangélikus gyülekezetnek egy lelkésze volt, akit át kellett szállítani a folyón, amikor istentisztelet kezdődött. A kompos napkeltétől késő estig szolgálatban volt. Mikor nem volt utas, kosarat font a bodonyhelyi parton lévő kunyhójában. Az utasszállítás csak nappal működött, valamint, ha bál volt az egyik faluban, akkor éjjel is.²² A híd 1968-as átadása után már nem volt szükség szolgálatra.

11. ábra: Ismeretlen készítő. A komp. 1960. Németh család gyűjteménye.
Varga György, Tábornszky Katalin, Tábornszky László, Tábornszky Lacika, Bárány Gyuláné,
Tábornszkyné, id. Papp Imre, Bárány Gyula

²² Kisalföld: Cseresznyák István. „A bodonyhelyi csónakos.”, 1961.. április 28.: 3. oldal.

2.12. A RÁKOSI- ÉS A KÁDÁR-KORSZAK KÖZTI KÜLÖNBSÉGEK

A Rákosi-rendszer Magyarországon 1948–1956 között működött, vezetője a „Nagy Kopasz”²³, Rákosi Mátyás volt. Jellemzői közé sorolhatjuk az erőszakos diktatúrát, a beszolgáltatásokat, személyi kultuszt, valamint a kulákokat. Ezzel szemben a Kádár-korszak egy megengedőbb, élhetőbb időszak volt 1956 és 1989 között. „A Rákosi-rendszer embertelenségeit a Kádár-rendszer némileg puhította, de igazi szabadság akkor sem volt.”²⁴ Ennek sajátosságai, első időszakban a megtorlások, később az életszínvonal fejlődése és az ipar átalakulása voltak. A kutatásomban résztvevők közül ketten a Rákosi-rendszer előtt születtek, a többiek pedig már a korszakban születtek, ezért van, aki jobban, van, aki kevésbé emlékszik rá, viszont mindannyian egyetértettek abban, hogy a parasztemberek számára nem könnyítették meg az életet abban az időben. Hatásai rendkívüli módon érintették a faluközösséget. A kötelező beszolgáltatások során a learatott gabonát, amit a családok maguknak termeltek meg, be kellett adni a falu számára, de vissza már nem kapták azt. Hasonló volt ehhez a padlássöpprés, mikor a padlásról mindenféle élelmet elvittek, „tisztára söpörték”. Az embereknek szinte kenyérre való búzájuk sem maradt. Sok gyermek nem tudott tízórát vinni magával az iskolába. Aratáskor is éheztek az emberek, mivel nem volt annyi élelmiszer, amiből jól tudtak volna lakni. Emiatt kénytelenek voltak sokan Győrbe utazni (kerékpárral vagy gyalog), hogy kenyeret vegyenek. Egy ilyen alkalommal két veknit kaptak, amit muszáj volt egy hétig beosztani. Ez természetesen szinte lehetetlen volt egy négygenerációs családban.

A disznóvágás sem volt másképp. Egy háznál évente egy sertést lehetett csak levágni. Kötelezően be kellett szolgáltatni a zsírt, ami, hasonlóan a gabonához, „eltűnt”. Sokan titokban vágtak disznót, hogy jusson valami a családnak belőle. Ez általában éjjel történt, vagy lenn a pincében, hogy senki ne szerezzen róla tudomást. Voltak, akik vízzel leforrázták a perzselés helyett, mert az sem volt annyira észrevehető. A Kádár-korban azonban ez megváltozott. Nem volt kötelező a beszolgáltatás, mivel az embereket termelőszövetkezetekbe tömörítették, így a megtermelt javak a téeszé lettek.

²³ Eöry Gyula 2023.

²⁴ Németh Sándor 2023.

Azokat az élelmiszereket (tej, tojás), amit nem fogyasztottak el, szabadon adhatták el pénzért. Az 1960-as években *tikász* járta a falut, akinek a lakosok el tudták adni a tojást vagy a baromfit, amit ő a városban továbbértékesített.

1950-ben községi tanács alakult, a Közös Községi Tanácsrendszer kirendeltségeként, élén a tanácselnök, tanácsitkár és a párttitkár, akik „*a falu élet-halál urai*”²⁵ voltak. A havonta tartott tanácsüléseken a jelenlévő tanácsi vezetők és tanácstagok döntöttek a falut meghatározó ügyekről. A tanácsház épületében helyt kapott a falusi tejszarnok is. Szinte minden háznál tartottak tehenet. A tejből túrót, tejfölt készítettek. A csarnokban átvették reggel és este a frissen lefejt tejet azoktól, akik el szeretnék volna adni. Először lemérték hány liter, majd a mennyiséget név szerint nyilvántartásba vették. Egy bordás hűtőn keresztül folyt bele a tárolóba a folyadék. Havonta volt zárszámadás a csornai tejüzem felé, ekkor kapták meg azok a pénzüket, akik tejet adtak be. A tejszarnokban a tej minőségét és zsírtartalmát is vizsgálták.

A Rákosi-korszakban az embereket aszerint osztályozták, mennyi földterülettel rendelkeztek. Kulákoknak nevezték a gazdag parasztokat, akiknek a tulajdonában legalább 25 hold föld volt, vagy földjének minősége elérte minimum a 250 aranykoronát. Tőlük válogatás nélkül mindent elvettek, semmit sem tudtak hasznosítani. Mindent be kellett szolgáltatni: tojást, tejet, zsírt. Kisbabeton is volt ilyen gazdag paraszt, aki nem tudta a gyermekeit ellátni, mert nem volt élelmük. Ők gyakran kaptak segítséget a falubeliektől, de sosem eleget, mivel másnak sem volt elegendő élelmiszere, alapanyaga. A Kádár-korban a kulákrendszer megszűnni látszott, de nem adott nagy szabadságot a termelészövetkezetekbe való tömörítés. A tervgazdálkodás még mindig alapvető része volt a gazdaságnak, de már szabadelvűbb, mint Rákosi Mátyás vezetése alatt.

2.13. A TERMELŐSZÖVETKEZET KIALAKULÁSA

A második világháború után, 1948-tól Rákosi intézkedései között megjelent a tervgazdálkodás és a parasztok termelészövetkezetekbe való tömörítése. Ennek célja a magyar mezőgazdaság átalakítása volt a szocialista szemléleteknek megfelelően. A földművesek életmódját ez teljesen megváltoztatta, mivel megszűnt a magántulajdon, a termőföldek közkézbe kerültek. A fokozatosság elvét nem alkalmazták, ez nagy nehézségeket okozott a paraszti osztálynak.²⁶ Ahogy már a fentiekben említettem, Kisbabeton a szocialista átalakulás kezdeményezéseképp

²⁵ Eöry Gyula 2023.

²⁶ Magyar Néprajzi Lexikon. <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/5-572.html> (hozzáférés dátuma: 2023. november 2. 21:52).

1953-ban alakult meg az Új Élet Termelőszövetkezet, amely közösségbe egyesítette a falu parasztságát. Nagy Imre 1953. júniusi beszédének hatására – miszerint a szövetkezeti tagság szabadon választható, valamint lehetőséget ad az egyéni gazdálkodásra²⁷ – a csoport közel háromnegyede abban az évben kilépett a szövetkezetből. Akik továbbra is benn maradtak, Kistéesznek nevezték a fennmaradó társulást. 1959. január 1-jén egy újabb szervezési hullám alkalmával újraszerveződött a téesz, a falu termelőszövetkezeti község lett. *„A parasztság 1953–1959 között az Új Élet példáját látva meggyőződött arról, hogy a nagyüzemi gazdálkodás nagyobb termelékenységet, jövedelmet és kulturáltabb életet jelent a falu számára, mint az egyéni gazdálkodás.”*²⁸ A szövetkezetbe mindenkinek kötelező volt belépni. Nagymamám visszaemlékezése a következő: *„Édesapámat is megkérték, hogy csatlakozzon, de ő a vízügnél dolgozott, és nem szerette volna feladni munkahelyét, ezért édesanyámnak kellett belépni, nehogy a családunk kimaradjon a közösségből.”*²⁹

Az állattenyésztés sarkalatos pontja az állatok szaporodása, szaporítása volt. A falu központjában a szövetkezet egy istállót létesített, ahol bika, valamint kan disznó kaptak helyet. A gazdák hozzájuk terelték a tenyésztani kívánt állataikat. A település határában telepet létesítettek, ahol a falu állatai kaptak helyet: marha, sertés, baromfi. Sokaknak a feladatai közé tartozott az ő ellátásuk, etetésük, gondozásuk.

A termelőszövetkezet kizárólagos használója volt a falu összes szántójának, rétjének, legelőjének. Aki a szövetkezetben jól dolgozott, és elért egy bizonyos munkaegységet, kaphatott egy hold háztáji földet. Ezen szintén a termelőszövetkezet gazdálkodott, de aratás után azok a téesz-tagok, akik rendelkeztek háztáji földdel, részesültek a terményből. Az emberek emiatt nagyon keményen dolgoztak, szükségük volt erre a csekély – körülbelül 5700 m²-es – földterületre.

2.14. AZ 1956-OS FORRADALOM HATÁSAI KISBABOTON

Az 1956-os forradalom és szabadságharc kiváltó oka az elnyomó hatalom elleni hatalmas elégedetlenség volt. A magyar nép a vezetők leváltását és a kormány átszervezését kívánta. A

²⁷ 1956-os intézet. 2000. december 01. <http://www.rev.hu/sulinet45/ora4/ora4.htm> (hozzáférés dátuma: 2023. november 4. 13:26)

²⁸ Szabó, Zsigmond. A szülőföldünk, a Kisalföld pályázat 1967. és 1969. évi versenyére érkezett helytörténeti munkák átdolgozott, gyűjteményes kötete. Győr, 1972.

²⁹ Németh Józsefné 2023.

forradalmi hangulat nemcsak Budapesten, hanem az egész országban jelen volt. Ennek híre hamar megérkezett a faluba.

Mivel néhány háztartásban volt rádió, tudomást szereztek az emberek a budapesti történésekről. A Szabad Európa Rádiót tudták fogni rajta, bár az adást a fővárosból nagyon zavarták különböző hanghatásokkal, hogy ne lehessen hallani. Ám ez sem tudta elnyomni az erős hangot, így sok mindent értettek belőle az emberek.

Kisbabeton is nagy volt az elégedetlenség, emiatt legfőképpen a tanácselnököt hibáztatták. A lakosság felkelést szervezett, le akarták őt mondatni. Elmentek érte az otthonába, követelték a tanácsház kinyitását, valamint a titkos iratok kiadását, de ezeket már előtte napokban elvitték felsőbb rangú személyek. Miközben kísérték a tanácselnököt, az egyik falubeli legény felmászott a világháborús hősi emlékmű tetejére, és elszavalta a Nemzeti Dalt. Utána a lemondott tanácselnök helyett mást választottak, akinek az első intézkedése az intézményeken álló vörös csillagok leverése volt. Ezután az emberek élete visszaállt a normális kerékvágásba.

November 4-én hajnalban Nagy Imre rádióbeszédére ébredtek. A faluba is érkeztek szovjet tankok megfélemlítés szempontjából, de nem esett senkinek sem bántódása miattuk.

Több disszidens is akadt a faluban. Többször le akarták őket beszélni arról, hogy kivándoroljanak az országból, de végül nem sikerült hatást gyakorolni rájuk. Azóta sokan közülük nem is tartózkodtak Magyarországon.

Attól függően hatottak a lakosokra a forradalmi események, hogy melyik oldalon álltak. Emiatt 1957-ben több koholt vádat is kitaláltak azokra, akik támogatták a forradalmat. A „*bűnösöket*” a tanácsházán veréssel torolták meg. Heti rendszerességgel behívták őket oda, és kényszerítették őket az átállásra. 1957. március 31-én érkezett egy rendelet, hogy be kell fejezni a bántalmazásokat. Ekkor a Kisbabethez legközelebbi pufajkás szervezet tagjai még egyszer utoljára megverték a „*törvényszegőket*”. Ezeknek a testi fenyegetéseknek közvetett halálos áldozatai is voltak.

2.15. FEJLŐDÉS AZ 1960-AS ÉVEKTŐL

Az 1960-as években a „*gulyáskommunizmus*” hatásai elérték Kisbabet is. Jócskán javultak országszerte az életkörülmények, megnőtt a családok bevétele, így az emberek hozzájutottak olyan fogyasztási cikkekhez, amelyek eddig nem voltak elérhetők számukra: rádió, televízió, autó, kerékpár. Egy autó vásárlása évekig is eltartott. Igénylése során meg kellett adni a kívánt márkát (nagyon kevés lehetőség közül) és szint, az árának egy részét be kellett fizetni

előlegként, majd, amikor megérkezett a jármű, a fennmaradó pénzt az átvételekor kellett rendezni.

A 60-as évek közepén a településen sok új ház épült fel az árvizek súlyos pusztítása miatt. Az emberek átköltöztek a nádtetős otthonukból az új, modernebb vezetékrendszerrel és

12. ábra: Ismeretlen készítő. Utcakép. 1964. Németh család gyűjteménye

eszközökkel felszerelt lakásukba. Ezek a házak már nem vályogból készültek, hanem égetett téglából, alapjuk nem süllyedt a földbe.

2.16. OTTHON, ÉDES OTTHON

A faluban már a XIX. századtól kezdve leginkább vályogból építkeztek, a legtöbb épület nádtetős parasztház volt. Ezeket túlnyomórészt dombra építették a sok áradás miatt. Tipikus struktúrájába tartozott az első szoba, a konyha, valamint a hátsó szoba. Az első szoba a ház elejében lévő nagy helyiség, amelynek egyetlen ablaka az utcára nézett. Ez volt a tiszta szoba. Ezt a helyiséget csak akkor fűtötték fel a vaskályhával, ha vendég érkezett és szállást kellett neki adni. Jellemző volt rá a dunyhákkal és párnákkal magasra vetett ágy. A konyha a ház közepén található, ahova az ember érkezett, ha belépett a lakásba. Itt zajlott a főzés, sütés, étkezés. Fő eleme a konyhának a búbos kemence, amelyben általában a kenyeret, süteményeket sütötték. Kéménye nyitott volt, ami a tetőn keresztül vezette ki a füstöt. Rakott tűzhely, sparhelt volt a kemence mellett, ezen főztek az asszonyok. Oldalát téglából falazták fel, innen ered az

elnevezése. A hátsó szobában a család négy generációja lakott. Télen csak ezt fűtötték fel, nem az egész házat, hogy spóroljanak a tűzifával.

A falakon legtöbbször szőttesek, hímzett faliszőnyegek lógtak. Ezeken leggyakrabban hétköznapi bölcsességek álltak, a hittel kapcsolatos írások nem voltak jellemzők.

A lakóépület oldala a legtöbb helyen gádoros volt. A gádor egy fedett folyosó a bejárat előtt. A házhoz sokszor több melléképület tartozott: kamra, pajta, istálló, ólak, góré. Az istállóban és az ólakban tartották az állatokat: lovakat, marhákat. A baromfiknak nem volt önálló helye, az ólak padlásán éltek. A góréban rendszerint a kukoricát tárolták, amire az állatok takarmányozásához volt szükség. Az emberi fogyasztásra alkalmas kukoricát nagyobbbrészt a kamrában raktározták.

Minden háznál volt ásott kút. Mellé vályút építettek, ami az állatok itatására szolgált. A kutakat tárolásra is használták. Disznóvágáskor a húst a víz fölé eresztették le, itt hűvösön volt, tartósításra tökéletes helynek számított.

Az 1960–70-es évektől vezették be a vizet a házakhoz az úgy nevezett hidroforral (víztartály). Ez a készülék egy motor segítségével szivattyúzta ki a kútból a folyadékot. Hogyha kiürült a tartály, a motor bekapcsolt rajta. Mindenképpen meleg helyen kellett tárolni, hogy télen ne fagyjon el a vezeték. A különböző helyiségekbe – fürdőszoba, konyha – csővezetékeken keresztül jutott el a víz.

A szennyvíz elvezetését emésztőgödrökkel oldották meg. Mivel ez nem csatlakozott központi szennyvíztisztító rendszerhez, adott időközönként ki kellett üríteni a tartalmát. A tisztítás költségeit a családoknak maguknak kellett kifizetni.

A villanyt az 1950-es években vezették be a házakhoz. Előtte a közvilágítás adott fényt az utcákon. A házakban leginkább a petróleumlámpákat részesítették előnyben, mint fényforrást. Nagymamám elbeszélésében is kitért erre: „*Petróleumlámpánál születtem, 1949-ben. Nemsokkal utána vezették be hozzánk is a villanyt.*”³⁰ A nádasházakban általában minden helyiségben (első szoba, konyha, hátsó szoba) volt egy-egy villanykörte. Az udvari világítást csak jóval később tudták megoldani, addig az állatokhoz petróleumlámpával jártak ki az istállóba, ha sötét volt.

³⁰ Németh Józsefné 2023.

2.17. KISBABOT, AZ ÁRVIZEK TELEPÜLÉSE

A falut már a XIX. századtól kezdve súlyos árvizek fenyegették. Fekvésénél fogva sokszor megszenvedte a Rába és a Marcal áradásait. Volt, hogy évente kétszer is tönkretette a víz a terményt, de a település mindig fel tudott állni a súlyos károk után. A Marcalt 1940-ben szabályozták, ekkor egy, az eredeténél magasabb és szélesebb töltést építettek ki. Bár, ez sem volt elég...

Éppen hatvan évvel ezelőtt, 1963. márciusában nem várt nagyságú árvíz hullám vonult le a Rábán és a Marcalon. Az az évi tél különösen szélsőséges időjárása és a leesett hó mennyisége az óriási árvíz kialakulásának fő oka volt, mivel az összegyűlt hó lé heves árhullámot indított el mindkét folyón. A védekezés ellenére a Marcal töltése március 14-én reggel átszakadt, ami miatt hatalmas víztömeg indult el a község felé. A települést azonnali hatállyal kiürítették. Akik tudtak, dagasztottak és sütöttek maguknak kenyeret, amit az úton és az elkövetkezendő napokon elfogyasztottak.³¹ A lakosságot a közeli falvak egyikébe, Kónyba szállították. Akiknek voltak rokonai más településen, azok ott kaptak szállást. A Kónyba érkező „menekültek” az iskolában és óvodában kaptak menedéket. A szállítást Csepel teherautókkal oldották meg. A nagyobb állatokat (kutya, macska, marha, sertés) is Kónyba szállították, a baromfikat pedig feltették a padlásra egy hétre elég élelemmel és vízzel. Nagymamám testvére még kisgyermek volt, mikor ez a tragédia bekövetkezett, ő így emlékszik vissza rá: *„Este értünk Kónyba, iskolában, óvodában helyeztek el bennünket, szalmazsákokon feküdtünk. Március 15-én reggel arra ébredtem, hogy Nagyapám szavalja a Nemzeti Dalt, Ő az első világháború hős katonája volt”*³². A faluban csak a strapabíró férfiak tartózkodtak, akik ellátták a (fennmaradó) háztáji feladatokat, vigyáztak a falura, az otthon maradt állatokra. Kizárólag csak csónakkal lehetett közlekedni az utcákon. Voltak olyan házak, melyeknek az ablakán folyt be a víz az alacsony építésük miatt. Nem minden házat öntött el az ár. A magasabban fekvő épületek szárazon megúszták, ezekben nem esett kár. A belvíz sokáig magas maradt a pincékben és az árkokban. A Rába vize is nagyon magas volt, de a töltését sokkal jobban kiépítették, emiatt az a falut nem veszélyeztette ily módon. Az elöntés körülbelül tíz napig tartott, ezután térhettek haza az emberek. Sok feladatuk volt, hogy vissza tudjanak költözni a házakba. Fertőtlenítettek mindent, sok berendezést és háztartási kelléket cserélni kellett.

³¹ Németh Ferenc 2023.

³² Németh Sándor: Visszatekintés az 1963. évi árvíz katasztrófára 2023.

Súlyos következményekkel járt az áradás: voltak olyan épületek, amelyek lakhatatlanná váltak. Az árvízi károsultak kölcsönt kaptak kedvezményes kamatra, amit házépítésre, felújításra tudtak felhasználni. Emiatt az 1963-as évben sok új otthon épült fel. Többen féltek kölcsönt felvenni, nem bíztak a hitelességében, viszont ez szinte elengedhetetlen lépés volt ahhoz, hogy megfelelő életkörülmények között tudjanak élni.

13. ábra: Magyar Híradó. Árvízi hajós. 1963.

Az ásott kutakat sokáig nem lehetett használni, mert nem tudtak belőle tiszta vizet kinyerni. Emiatt lajtos kocsikkal hordtak minden házhoz vizet, ami fogyasztásra, főzésre és mosásra is alkalmas volt.

1965-ben ismét árhullám vonult le a folyókon. Ekkor a Marcal szintén átszakította a gátat, viszont csak a mezőgazdasági területeket öntötte el. A Rába magassága is jóval meghaladta az átlagost. Ebben az évben körtöltést építettek, ami már maximálisan megvédte a marcalközi településeket: Kisbabet és a szomszéd községet, Rábászentmihályt. A Rába töltését is megemelték, kiszélesítették. Ekkor sok – töltés melletti – telek végéből adott területet át kellett adni a vízügyi hatóságoknak, árvízvédelmi szempontok miatt.

2.18. HÁZASODNA A GAZDA

A paraszti házasodás nagyban különbözött a mai esküvőktől. A mezőgazdasági munkákból élő falu lakosságának nagyon fontos volt az, hogy a birtokukban lévő termőföldek ne kerüljenek ki a család tulajdonából, „*föld a földdel házasodott*”³³. Emiatt gyakori volt az unokatestvér-házasság. Sokan nagyon komolyan vették, ezt bizonyítják az évszázad eleji lelkeszi naplók. Sok családnév ezek miatt öröklődött tovább: Egyházy, Eőry, Kovács, Németh.³⁴ A szerelemből házasodás emiatt nem terjedt el a XIX. század végéig.

Hagyomány volt visszaházasítani a lányokat abba a községbe, ahonnan az édesanyjuk származott. A fiúkat általában a faluban tartották, onnan kerestek nekik párt. Ez azért volt lényeges, mert nagy szükség volt rájuk a mezőgazdaságban. Emiatt történhetett olyan, hogy a lányok nem örököltek szinte semmit a szüleiktől, mindent a fiúk kaptak (házat, telket, területet).

A lakodalmak háznál zajlottak, itt a menyasszony és a vőlegény családja is részt vett, együtt ünnepeltek. A templomba vezető útra a nászmenet kalácsot és bort vitt magával, és az úgynevezett *tátogatóknak* (az utcán lévő emberek, akik végignézik a lakodalmi menetet) osztogattak belőle. A menet gyalog vagy lovaskocsival haladt. A lovak és a fogat is szépen szalagokkal, virágokkal fel volt díszítve. Későbbiekben, ha a pár egyik tagja másik településről származott, autóval utaztak a falvak között.

2.19. KÖZÖSSÉGI ÉLET KISBABOTON

A falu ereje a közösségben van, és szakadatlanul ez hajtotta előre a fejlődésben. A fiatalok tisztelettel és segítséggel fordultak az idősebb generációk felé, hozzájárultak a közösség egészségének jólétéhez és összetartásához. Az idősek sok tapasztalattal rendelkeztek, amelyeket átadtak a fiatalabb generációnak, és mindig szeretettel viszonyultak hozzájuk. Ez a kölcsönös tisztelet és segítségnyújtás elősegítette a közösség egységét és fejlődését. Az idősebb generáció tagjai is jó viszonyt ápoltak egymással. Sokszor megesett, hogy esténként átjártak egymáshoz a szomszédok, rokonok. Ekkor dalolásztak, szórakoztak.

Az 1950-es évek gyermekei a náluk 20-30 évvel idősebbeket is öregnek látták. Ez azért fordulhatott elő, mert a lakosság nagy része fekete ruhákban járt a háborúban elveszett rokonaik gyászolása folytán. Akiknek nem volt vesztesége, szintén átvették a sötét öltözetet, talán

³³ Zsámár Lászlóné 2023.

³⁴ Ihász, László. Hungaricana . 1907.. május 4.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/Ny_Kisbabot_Lelkeszi_Naplo_1907/?pg=38&layout=s (hozzáférés dátuma: 2023. november 01. 10:39).

szolidaritásból, vagy talán azért, hogy ne tűnjenek ki a közösségből a világos, színes viseletekkel.

A kaláka rendszere is működött a faluban. Ez a kifejezés közösségi munkát vagy segítő tevékenységet jelent. A kaláka során általában egy csoport összegyűlik, hogy közösen dolgozzon valamilyen közösségi cél érdekében. A kalákák fontos szerepet játszottak anno is a magyar kultúrában, és hozzájárultak a közösségi összetartás erősítéséhez. Az emberek önkéntes munkával és közös erőfeszítéssel segítették egymást. A legfontosabb munka, amit kalákában tudott végezni a lakosság, az építkezés volt. A helyi ácsok, kőművesek váltak az építésvezető mesteremberekké, a rokonság, ismerősök pedig segítettek, amiben tudtak. Nagyobb társaságban folyt a disznóvágás, a kukorica csuhézása, a tollfosztás, aratás, favágás és a szüret is. Ezért cserébe nem fogadtak el mást, mint kölcsönös segítségnyújtást vagy akár egy tál ételt.

A közösségi élet alapvető szegmensei voltak a házak előtti „*pletykapadok*”. Az emberek a nyári estéken nagyon szívesen ültek ki ide, egy-két órára. Megbeszélték az aznapi történéseket, a falubelieket érintő izgalmas eseményeket. A közös beszélgetések könnyen összehozták a lakosságot.

A temetés nagyon fontos közösségi tevékenység volt a XX. században is. Ha valaki elhunyt a faluban, először a halottkémnek kellett megállapítania a tényleges halált. Ezután szép ruhába felöltöztették, majd minden este virrasztottak, amíg el nem temették. A virrasztás során a családtagok gyertyát gyújtottak, evangélikus énekeket énekeltek.

Az elhunyt rokonai és közeli ismerősei ásták ki a sírt, és ők is temették el a halottat. Ezért tartotta a mondás: „*az élő temeti a holtat*”³⁵. A koporsót a halott otthonától kísérték, „*háztól temettek*”. A faluban élt az a szokás, hogy az elhunytat lábbal előre szabad csak kivinni a temetőbe, nehogy visszajárjon a szelleme kísérteni. A koporsóvivők nyolcan voltak általában. Négyen tartották, négyen pedig kísérték őket. Erre azért volt szükség, nehogy valami gond történjen a kivitel közben. A keresztet általában az elhunyt keresztgyermek vitte, mögötte ment a lelkész, a kántor és a siratóasszonyok. Mögöttük az elhunyt, majd a család, hozzátartozók és ismerősök. A halotti toron csupán csak azokat vendégelték meg, akik segédkeztek a temetésben: a sírásókat, a koporsóvivőket és a lelkészt.

³⁵ Németh Ferenc 2023.

A közösségi élet szerves tagjai a Nőegylet, az Önkéntes Tűzoltó Egyesület, a Levente Egyesület és a Vöröskereszt voltak. A Nőegyletet 1907-ben alapította az akkori lelkész, Ihász László. A falu közösségi életét szervezték meg. Több előadást is rendeztek, valamint szövőtanfolyamot, főzőtanfolyamot és varrótanfolyamot is indítottak.

14. ábra: Ismeretlen készítő. Főzőtanfolyam. 1959. Németh család gyűjteménye
Németh Gézáné, Egyházy Zsófia, Egyházy Ilona, Egyházy Gabriella, Varga Ida

Az iskolás gyerekek kirándulását, a Mikulásvárót és a karácsonyi ünnepségeket is ők szervezték. Az evangélikus gyülekezet számára is bonyolítottak le programokat: teadélutánt, közös iskola- és templomtakarításokat. Tőlük sosem féltették a hatalmat a falu vezetői, nem vették komolyan a nőket.

A Levente Egyesület az 1920-as években alakult a faluban, 14. életévüket betöltött fiúk voltak a tagjai. Nagyrészt katonai kiképzést kaptak koruknak megfelelő szinten. Működését akkor szüntették be, mikor a második világháború hatásai elérték a települést.

15. ábra: Ismeretlen készítő. Leventék. 1938. Németh család gyűjteménye

A Kisbabsi Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1886-ban alakult. A falu olyan csoportja volt, amelyre minden bajban lehetett számítani. Tagjai helyben gazdálkodtak. Éjjelente is őrködtek, általában párban. Ha tűz volt, esetleg valamelyik háznál téhén ellett, egyszerre tudtak segítséget hívni, megoldani a problémát. Az egyesület tagjai nagyon összetartottak. A közösségbe akkor kerülhetett be új tag, ha azt a társaság emberileg is alkalmasnak tartotta a feladatra.

16. ábra: Ismeretlen készítő. Tűzoltók. 1973. Németh család gyűjteménye
Németh Sándor, Fodor Sándor, Németh Jenő, Csete Ferenc, Kovács László, Varga Gyula, Knopf Miklós, Szele Sándor, Németh József, Egyházy Lajos

A Vöröskereszt a XX. század második felében alakult meg a faluban. Leginkább véradásokat, különböző gyűjtéseket szerveztek.

17. ábra: Ismeretlen készítő. Véradás. 1968. Németh család gyűjteménye
Zámbó Vilma, Egyházy Zsófia

A regruták, azaz a besorozás előtt álló katonák, a közösség jelentős tagjai voltak. 18. életévének betöltésével lehetett egy fiúból regruta. Megkülönböztetőik a kalapjukról a földig lelógó színes szalagok voltak. „*Olyan volt a kalap, mikor a Nap rásütött, mintha az angyal szállt volna le az emberre.*”³⁶ A sorozás előtti hétvégén fontos események során kellett keresztülmenniük. Választaniuk kellett maguknak egy kocsmai keresztapát, aki a közösségbe vezette be őket a bál során. Szombaton zajlott a regrutabál, ahol a fiúk megünnepelték a katonaságuk kezdetét. Táncoltak, ettek-ittak, mulattak. Másnap, vasárnap reggel a templomban meg kellett jelenniük. A karzatban foglaltak helyet, kalapjukat a párkányára tették, a szalagokat pedig lelógatták a gyülekezet feje fölé. Az istentisztelet végén közös áldásban részesültek az oltárnál.

18. ábra: Ismeretlen készítő. Regruta. 1951. Németh család gyűjteménye
Barcza Miklós

³⁶ Eöry Gyula 2023.

A bálóknek is nagy jelentőségük volt a közösségszervezésben. A falu első bálja az évben a búcsú volt, amit hagyományosan húsvét másnapján rendeztek meg mindig is. Ekkor a falu népessége több száz emberrel megnőtt. Nagy családi ünnepség volt ez minden háznál. A kocsmáros feladata volt általánosságban a locsolóbál szervezése: ő biztosította az italt és a helyszínt. Búcsú előtt pár héttel a falusi legények felkértek zenészeket, hogy biztosítsák a talpalávalót. A falusi egyesületek is szerveztek összejöveteleket, amik többnyire „lemezes bálók voltak”³⁷. Ősszel szüreti bált is rendeztek, de mivel Kisbabet nem bortermő területen helyezkedik el, ennek nem volt nagy hagyománya. Igazi felvonulást sem rendeztek ekkor, igaz, beöltöztek és mulattak az emberek a jó termés megünneplésére. A Kommunista Ifjúsági Szövetség kisbabeti csoportjának megalakulása után több rendezvényt is szerveztek a településen.

A XX. század elején jellemző volt az iskolai színjátszókör „működtetése”. Több színdarabot is előadtak a gyermekek, általában egyszerű írók darabjait. Évente javarészt egy állami ünnepségen adtak elő egy előadást. Későbbi időkben a párttitkárnak is műsort kellett adni, ekkorra egy komolyabb hangvételű produkcióval készültek.

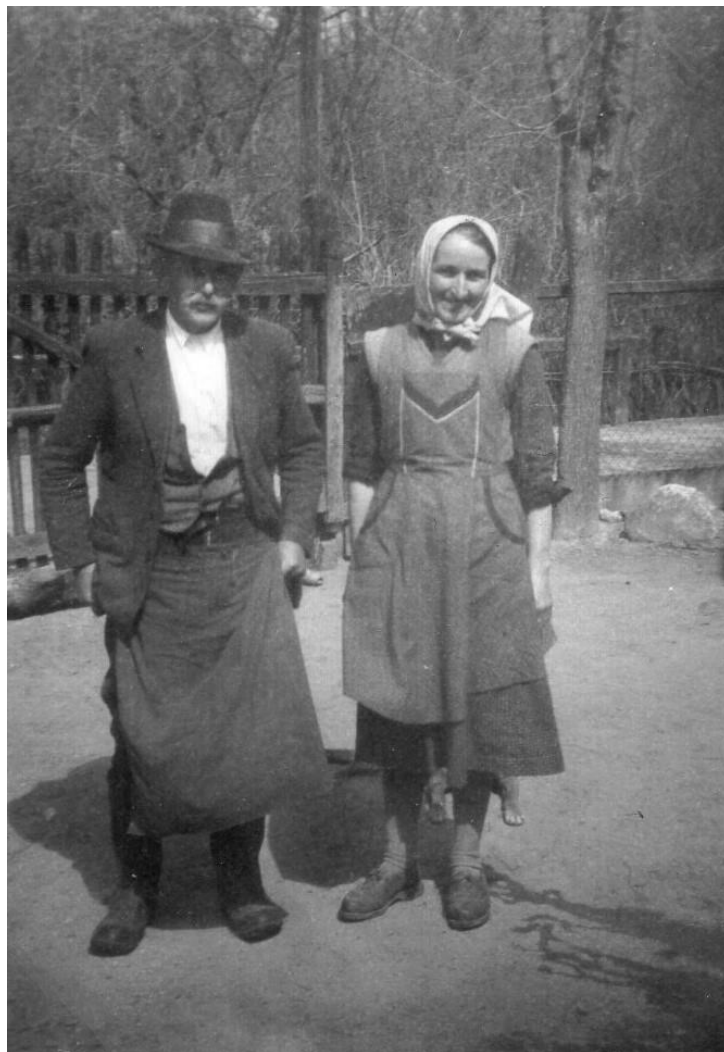

19. ábra: Ismeretlen készítő. Színjátszók. 1934. Németh család gyűjteménye

³⁷ Zsámár Lászlóné 2023.

2.20. A XX. SZÁZADI VISELET SAJÁTOSSÁGAI

Sok tájegységen jellemző volt egy-egy népviselet, amely meghatározta az ott élők ruházkodását, valamint az identitásukat is. A közeli településeken több szép viselettel is találkozhatunk, például Szanyban vagy Kapuváron. Kisbabetnak sajnos nem volt jellegzetes öltözéke, mindössze slingelt kombinéket készítettek. Az öltözékeket, nadrágokat, szoknyákat, blúzokat és ingeket maguknak varrták, vagy a varrónővel, férfiszabóval csináltatták meg. Kétféle ruhájuk volt az embereknek: hétköznapi és egy csinosabb, „*templomba járás*” öltözet. Az elegáns viseletet semmiféleképpen nem vették fel munkanapokon, mert féltek, hogy tönkremegy. A hétköznapiakon kötényt viseltek, asszonyok, férfiak egyaránt. „*Esszé*” (egy szél) köténynek nevezték, mert azonos szélességű anyagból készült mindenkinek, magasságtól függően a hosszúsága volt változó. A férfiak kalapot, az asszonyok pedig kendőt hordtak.

20. ábra: Ismeretlen készítő. Viseletek. 1940 körül. Németh család gyűjteménye
Ismeretlen, Fodor Karolina

REFLEXIÓ

Tanulmányom az *oral history* és a narratív identitás elméletét írja le, valamint Kisbabet mint mikroközösség XX. századi történelmében keresi ezek megvalósulását, realitását. Világosan látható, hogy a számunkra már (csak) történelemként számon tartott második világháború vagy az 1956-os forradalom miként csapódott le az azt átélő emberek létében, hogyan változtatta meg mindennapjaikat. Miként alakította ez át egy falu életét, az akkori identitást, azonosságtudatot. Az elbeszélte történelem az, ami valóságossá, tényleg megtörténtté, valamint kézzel foghatóvá teszi az iskolában tanult történelmet. Ez az, ami által elődjaink érzelmei, gondolatai, akkori megélt érzései körvonalazódhatnak előttünk. Megtudhatjuk, hogy a XX. században élő emberek miket éltek át. Az általuk elmesélt történetek révén szubjektív megközelítésben is megismerhetjük a történelmet.

Kutatásom célja az esetleges történeti azonosságok feltárása volt az írott forrásokon alapuló történetírás és az elbeszélte, szóban továbbadott történelem között. Ezek két különböző, de egymással szorosan összefüggő megközelítést képviselnek a történelemhez. Kiegészítik egymást, mivel az írott történelem olyan hivatalos dokumentációkat tartalmaz, amelyeket az elbeszélésekben nem találunk meg, és fordítva is ugyanígy van. Az *oral history* közvetlen tapasztalatokra és emlékezésekre támaszkodik, így személyesebb perspektívát nyújt a múltra. Az egyéni történetek segítik megértetni az összefüggéseket, mélyebbre tekinthetünk általuk. A narratív identitásnak a történelmi kutatásokban való fontossága az emberi tapasztalat és az események értelmezése szempontjából kiemelkedő. A narratív identitás az emberi tapasztalatokat történetekbe szervezi, segít megértetni az emlékezet és az identitás kapcsolatát, valamint hozzájárul az emberi történelem és kultúra gazdagságához és sokszínűségéhez.

Vizsgálatom célja álláspontom szerint megvalósult. Sikerült széleskörűen bemutatnom a falu XX. századi történetét az elbeszélések által, összefüggéseket találni a magyarországi makrotörténelem és a kisbabeti mikrotörténelem között. Megfigyelhető, hogy a történelmi események hatványozottan hatással voltak a településre, sok ok-okozati viszony is felismerhető az interjúkon keresztül. Attól függetlenül, hogy egy 300 fős falu lakosságának kicsiny része vett részt a kutatásban, észrevehető, hogy hasonlóan, de mégsem ugyanolyan módon éltek meg a történelmi eseményeket. Volt, akire sokkal nagyobb hatást gyakoroltak a különböző történetek, mások nem éltek meg ily módon. Kutatásom révén szélesebb látókörre tettem szert, beszámolóik által sokkal közelebb hozták hozzám a falu történetét, megismerhettem többféle élettörténetet.

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALMAK

- Bob Stradling. *Altusoft*. 2000. <https://www.altusoft.com/history/bobstradling/> (hozzáférés dátuma: 2023. november 6.).
- Cseresznyák István. „A bodonhelyi csónakos.” *Kisalföld*, 1961.. április 28.: 3. oldal.
- Deák Ágota. *Szombathelyi Evangélikus Egyházközség*. 2011. <http://www.szombathely-lutheran.hu/egyhaztortenet/egyhazkozseg-28.html> (17:49) (hozzáférés dátuma: 2023.. október 28.).
- Eöry Gyula, kérdező: Luca Németh. *Visszaemlékezés* (2023).
- Horváth Lajos. „A narratív identitás énje és az implicit tudattalan.” *Nagyerdei Almanach*. 2021. 72.
- Ihász László. *Hungaricana* . 1907.. május 4.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/Ny_Kisbabet_Lelkeszi_Naplo_1907/?pg=38&layout=s (hozzáférés dátuma: 2023. november 01.).
- Ismeretlen szerző. *1956-os intézet*. 2000. december 01.
<http://www.rev.hu/sulinet45/ora4/ora4.htm> (hozzáférés dátuma: 2023. november 4.).
- Jan Vasina. In *Oral Tradition*, 8-10. Chicago: Aldine Publishing, 1965.—. „Kisbabet termelőszövetkezeti község lett.” *Győr-Sopron megyei Hírlap*, 1953. január: 87. oldal.
- . *Lexiq*. 2020.. május 25. <https://lexiq.hu/aprovalu> (hozzáférés dátuma: 2023. november 5.).
- . *Magyar Nemzeti Levéltár*. 2022. október 4.
https://mnl.gov.hu/mnl/baml/hirek/mondj_egy_sztorit_a_dediro_l_csaladtorteneti_verse_nyfelhivas_az_altalanos_iskola_6_7_8 (hozzáférés dátuma: 2023. november 06.).
- . *Magyar Néprajzi Lexikon*. dátum nélk. <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/5-572.html> (21:52) (hozzáférés dátuma: 2023. november 2.).
- . „Ünnepélyes keretek között felavatták és átadták rendeltetésnek a bodonhelyi új Rábahidat.” *Soproni Hírlap*, 1938. szeptember 25.: 6. oldal.
- Németh Eszter. *Kisbabet Településképi Arculati Kézikönyv*. Kézikönyv, Kisbabet: Kisbabet Község Önkormányzata, 2018.
- Németh Ferenc, kérdező: Németh Luca. *Visszaemlékezés* (2023).
- Németh Józsefné, kérdező: Németh Luca. *Visszaemlékezés* (2023).
- Németh Sándor, kérdező: Németh Luca. *Visszaemlékezés* (2023).
- Németh Sándor. „Visszatekintés az 1963. évi árvízkatasztrófára.” *Visszaemlékezés*, Győr, 2023.
- R. Nagy József. *Academia*. 2019.
https://www.academia.edu/43202404/Alkalmazott_vizu%C3%A1lis_antropol%C3%B3gia (hozzáférés dátuma: 2023. november 6.).

Szabó Zsigmond. *A szülőföldünk, a Kisalföld pályázat 1967. és 1969. évi versenyére érkezett helytörténeti munkák átdolgozott, gyűjteményes kötete*. Győr, 1972.

Szántó Rita. *Pesti Bölcsész Akadémia*. 2019.. március 02.

https://pestibolcseszakademia.blog.hu/2019/03/02/a_narrativ_identitas_elmeletei_szanto_rita_kurzusa (hozzáférés dátuma: 2023. november 6.).

Vértesi Lázár. „Oral history.” In *Elmélet és módszer*, szerző: Lázár Vértesi, 158-172. 2004.

Zsámár Lászlóné, kérdező: Németh Luca. *Visszaemlékezés* (2023).

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Ismeretlen készítő. Utazás. 1964. Németh család gyűjteménye	12
2. ábra: Ismeretlen készítő. Lovaglás. 1959. Németh család gyűjteménye.....	13
3. ábra: Ismeretlen készítő. Iskola. 1943. Németh család gyűjteménye.....	14
4. ábra: Németh Ernő. Esküvő. 1972. Németh család gyűjteménye	15
5. ábra: Ismeretlen készítő. Németh család. 1923. Németh család gyűjteménye.....	17
6. ábra: Ismeretlen készítő. Aratás. 1946. Németh család gyűjteménye	18
7. ábra: Ismeretlen készítő. Kertészet. 1958. Németh család gyűjteménye	19
8. ábra: Ismeretlen készítő. Cséplés. 1958. Németh család gyűjteménye	20
9. ábra: Ismeretlen készítő. Lóölés. 1943. Németh család gyűjteménye	22
10. ábra: Egyházy Balázs. Hősi emlékmű. 2023.....	23
11. ábra: Ismeretlen készítő. A komp. 1960. Németh család gyűjteménye.	25
12. ábra: Ismeretlen készítő. Utcakép. 1964. Németh család gyűjteménye	30
13. ábra: Magyar Híradó. Árvízi hajós. 1963.....	33
14. ábra: Ismeretlen készítő. Főzőtanfolyam. 1959. Németh család gyűjteménye	36
15. ábra: Ismeretlen készítő. Leventék. 1938. Németh család gyűjteménye	37
16. ábra: Ismeretlen készítő. Tűzoltók. 1973. Németh család gyűjteménye	38
17. ábra: Ismeretlen készítő. Véradás. 1968. Németh család gyűjteménye	38
18. ábra: Ismeretlen készítő. Regruta. 1951. Németh család gyűjteménye.....	39
19. ábra: Ismeretlen készítő. Színjátékszók. 1934. Németh család gyűjteménye.....	40
20. ábra: Ismeretlen készítő. Viseletek. 1940 körül. Németh család gyűjteménye	41